

Міністерство освіти і науки України
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Тези

**77-ї наукової конференції професорів,
викладачів, наукових працівників,
аспірантів та студентів університету**

ТОМ 2

16 травня – 22 травня 2025 р.

умови для розвитку й підтримки високої інформаційної культури, яка є основою стійкого та безпечного інформаційного середовища.

Література

1. Бикова О. В. *Віртуальна реальність як соціокультурний феномен. Соціальні комунікації*, 2022. № 2 (34). С. 58–66.
2. Цветкова Г. О. *Інформаційна культура: сучасні виміри. Київ: Центр учбової літератури*, 2020. 216 с.
3. Шевченко С. В. *Медіаграмотність і критичне мислення в цифрову епоху. Інформаційне суспільство*, 2021. № 3. С. 45–52.

УДК 811.161.2'373.7-027.31:355.48(470-651.1:477)

*Л. І. Дерев'яно, к. філол. н., доцент
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ-НОВОТВОРИ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ В ПЕРІОД РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Фразеологізм (фразеологічна одиниця, фразеологічний зворот, фразема) – стійка мовна одиниця, для якої характерна семантична цілісність, синтаксична неподільність та відтворюваність у процесі мовлення як готової словесної формули.

У сучасній українській мові фразеологізми – це самостійні мовні одиниці, відмінні від інших лінгвальних одиниць – слова, словосполучення, речення. Фразеологізми завжди відтворюємо як цілісні мовні одиниці, а не будуємо щоразу за новими синтаксичними моделями. Порядок слів у фразеологізмах більш сталий, ніж у словосполученнях. Фразеологізм як найскладніша номінативна одиниця передає поняття через прикметні ознаки або метафору, додає тексту образності, оцінності: *топтати ряст, збити з пантелику, накивати п'ятами, ні пари з уст, пасти задніх, ні світ ні зоря* тощо.

Українська мова має дуже багату фразеологію, яка складалася протягом віків. Фразеологічне багатство нашої мови виявляє велику стійкість. Фразеологізми – продукт мовної творчості народу, вони містять стале й чітко окреслене значення, багато з них емоційно забарвлені й художньо оформлені, у них, особливо в прислів'ях і приказках, віддзеркалено глибоку мудрість народу, його історію та культуру.

Сьогодні, у період страшної російсько-української війни, коли рідна держава вже 4-й рік героїчно виборює своє право на суверенітет, з'являються нові лексеми, зокрема фразеологізми. На наш погляд, це цілком закономірне явище, оскільки в мові закодовано силу народу, прагнення та сподівання людей. «Мова народу є показником способу його життя та мислення, що нерозривно пов'язане зі словом. Думки, у свою чергу, є специфічним унікальним інструментом, з допомогою якого створюється світ, формуються способи поведінки людини» [1, с. 31]. Цілком солідаризуємося з роздумами професора Степаненка М. І. про те, що «лінгвокреативною реакцією на воєнні події в Україні, як і на інші – ті, що були, й ті, які наспіють, – є не лише лексико-семантичний, а й фразеологічний ресурс мови» [2, с. 58]. Саме тому природним є той факт, що під час війни нові слова, словосполучення, а особливо фраземи стали своєрідними маркерами формування мовної картини світу воєнного дискурсу.

Лаконічні за будовою, але водночас глибокі, ємні за змістом, фразеологізми легко запам'ятовуються. Вони виконують особливу роль у сучасному комунікативному просторі, зумовлену значним обсягом інформації та реаліями сьогодення. Нових або переосмислених уже відомих фразеологізмів наразі в нашій мові є досить багато. Мовознавці виділяють з-поміж них декілька семантичних типів. Зокрема семантичний тип «Стратегійні й тактичні прийоми ведення бойових дій».

До прикладу, усім відомий з початку повномасштабної війни вислів «*Узяти Київ за 3 дні...*» став крилатим. Жодна інша фраза не описує ворожі амбіції настільки точно. Амбіції, які наші захисники зламали в надзвичайно стислий термін. Минуло понад тисячу днів боротьби, сповнених болю, розлук, утрат, великих і маленьких перемог, сліз щастя і радості, надії та віри. Віри в омріяну Перемогу нашої вільної, незалежної та незламної України.

Назва населеного пункту Чорнобаївка, що в Херсонській області, лягла в основу фразеологізму «*ефект Чорнобаївки*» (в іншій інтерпретації «*Побачити Чорнобаївку і померти*»). Він функціонує зі значенням «бездарні повторювані воєнні дії з важкими наслідками» (йдеться про ворожу армію). Село Чорнобаївка стало серйозною перепоною для російських окупантів, позаяк саме тут їхню техніку з десятків разів розбивали вщент українські воїни. Цей населений пункт протягом місяця від моменту повномасштабного вторгнення росії в Україну прославився не тільки в нашій країні, а й далеко за її межами.

Активно вживаним є також фразеологізм *м'ясні штурми*, який передає значення «ведення штурмових дій, коли солдатів свідомо використовують як витратний матеріал» [2, с. 70]. Поряд з проаналізованим в один синонімічний ряд можна поставити семантично споріднені фразеологічні одиниці *м'ясні атаки* й *гарматне м'ясо*.

Фразеологізми з властивою їм семантичною своєрідністю та емоційним забарвленням віддзеркалюють війну в різних її концептуальних параметрах. Саме під час ведення бойових дій почали продуктивно вживати вислів *від'ємний наступ*, який утворено шляхом поєднання двох логічно несумісних лексем. Відтак, стрижневе слово *наступ* функціонує з протилежним значенням, експлікуючи семантику «відступ ворожого війська, вимушене передислокування його».

Крилатим став вислів *Доброго вечора, ми з України*. Він підіймає дух українців, бо функціонує на означення приналежності до нації, яка веде звитяжну боротьбу. Його використовують пересічні громадяни, які гордо називають себе українцями, журналісти на телебаченні, як дружнє вітання між собою, знімають патріотичне відео з військовими, створюють меми та кліпи.

Отже, фразеологізми-новотвори передають світосприйняття народу, неофраземи російсько-української війни є прямим підтвердженням цьому. Вони становлять розлогу підсистему позитивно або негативно конотованих елементів мови, які активно поповнюються. Спільним у проаналізованих фразеологізмах є здатність до варіювання, зокрема лексико-семантичного, що підсилює реалізоване значення різними відтінками. Поділяємо думку науковців, що «новосформовані усталені звороти мови переживають різні стадії фразеологізації, вони мають різні перспективи щодо входження на правах самодостатності до лексикографічної сфери» [2, с. 753–754].

Література:

1. Івасишина Т., Комарова О. Фразеологізми як репрезентанти воєнного дискурсу. *Наукові записки Міжрегіональної академії управління персоналом. Філологія. 2023. Вип. 1 (6). С. 30–35.*

2. Степаненко М. *Політика і війна : закономірності та парадокси мовного розвитку (2022–2023 рр.) : монографія. Харків : Видавництво Іванченка І. С., 2024. 804 с.*